

Portræt af en uddannelsesforsker

– der bliver 70

Erik Jørgen Hansen

Af Søren Ehlers

I midten af 1960'erne blev *uddannelsespolitik* et gennemgående tema i den offentlige debat, og lige siden har sociologen Erik Jørgen Hansen leveret forskningsbaserede bidrag. Det var f.eks. ham, der med kronikken »PISA – en skævert«¹ satte gang i debatten om den seneste PISA-undersøgelse. Allerede inden offentliggørelsen af de nye resultater gik han ud med det synspunkt, at der var så alvorlige metodebrist i undersøgelsen, at resultaterne i sig selv ikke kunne benyttes som argumentation for vidtrækkende politiske beslutninger. Det politisk interessante ved kronikken i Politiken er, at forfatteren forudså, hvordan den offentlige debat ville forløbe.

I mere end 30 år har han været den gennemgående figur inden for dansk uddannelsesforskning – i perioder den eneste, der ytrede sig offentligt – og når hans slutstilling blev et forskningsprofessorat på Danmarks Pædagogiske Universitet, er det et vidnesbyrd om, at det var Erik Jørgen Hansen som forsker – ikke *uddannelsesforskningen* – der slog igennem. Gennem de mange år på Socialforskningsinstituttet var det bestandig et problem at skaffe forskningsmidler, og i 1982, hvor Anker Jørgensens regering var faldet, og chancerne for at skaffe midler til det forskningsprojekt om Betalt Frihed til Uddannelse, som undervisningsministeriet før regerings-skiftet havde ønsket gennemført, var ganske små, besluttede han faktisk at opgive uddannelsesforskningen.

I stedet ønskede Erik Jørgen Hansen at foretage en undersøgelse af befolkningens levevilkår, men oplevede nu at blive mødt med regulær politisk modstand. I medierne og i Folketinget var Socialforskningsinstituttet blevet angrebet for at snige venstreorienterede synspunkter ind i forskningsrapporterne, og Folketinget havde ændret lovgivningen, så der kunne udpeges en bestyrelse for Socialforskningsinstituttet. Flertallet i denne bestyrelse afviste en genoptagelse af hans tidligere undersøgelse af befolkningens levevilkår – selvom Det samfundsvidenskabelige Forskningsråd havde givet en bevilling. Konflikten endte med, at Erik Jørgen Hansen tog orlov fra stillingen som forskningsleder, tog bevillingen med sig og gennemførte projektet i et lejet lokale hos Danmarks Statistik sammen med en studentermedhjælper. Resultatet blev rapporterne »Danskernes levekår – 1986 sammenholdt med 1976« og »Generationer og livsforløb i Danmark« (Hans Reitzels Forlag 1986 og 1988). Forfatteren kunne vise, at danskernes levevilkår var blevet bedre, men også at det gik tilbage med arbejdsmiljøet. Bl.a. havde store kvindegrupper ansat i det offentlige fået det ringere. Den sociale skævhed var ikke blevet mindre.

Forskning i uddannelsesforhold blev ikke et anliggende for Socialforskningsinstituttet, og selv i 90ernes begyndelse måtte Erik Jørgen Hansen kæmpe en indædt kamp, før det lykkedes ham at skaffe midler til afslutningen af den undersøgelse, der var påbegyndt i 1960'erne. Også denne gang endte forhandlingerne med, at en enkelt forsker gennemførte hele undersøgelsen. Slutrapporten fik titlen »En generation blev voksen. Den første velfærdsgeneration« (Socialforskningsinstituttet, 1995), og den vakte opmærksomhed inden for international forskning. Den drejede sig om en *længdesnitsundersøgelse* af 3.151 unges uddannelses- og erhvervsvalg – helt fra deres tid i 7. klasse til deres voksenliv som 38-årige. I sociologisk forstand ved vi i kraft af Erik Jørgen Hansen kolossalt meget om netop disse 3.151 mennesker – deres liv er belyst i en grad som aldrig før i Danmarkshistorien. Undersøgelsen er noget enestående inden for dansk sociologi.

Inden for uddannelsesforskningen var det oprindelig den økonomiske dimension, der var det centrale. Departementschef Erik Ib Schmidt, leder af Det økonomiske Sekretariat, publicerede i 1960 artiklen »Den menneskelige faktors betydning i den økonomiske udvikling«², der var et varsel om et skifte i den politiske tænkning. Det var ham, der fra 1968 ledede det meget omfattende arbejde med statens »perspektivplanlægning«, og i 1975 blev Erik Ib Schmidt udpeget til posten som formand for Det centrale Uddannelsesråd – et råd, der fik Erik Jørgen Hansen som medlem. Da professor Torkil Kristensen blev generalsekretær for OECD (1960/61), gjorde denne organisation forholdet mellem uddannelse og økonomisk vækst til et satsningsområde, og i perioden 1961-66 arbejdede en forskergruppe under OECD med uddannelsesforskning under ledelse af Henning Friis, direktør for Socialforskningsinstituttet.³

I 1966, da Erik Jørgen Hansen for første gang beskrev uddannelse som forskningsfelt⁴, skelnede han mellem en sociologisk og økonomisk forskning og en forskning af pædagogisk-psykologisk karakter. I denne tekst ses uddannelsesforskning som noget nyt og anderledes, og den sociologiske forskning nævnes før den økonomiske. Hans vurdering viste sig siden at være korrekt – den økonomiske uddannelsesforskning gik i sig selv igen. Da Erik Jørgen Hansen i Nordisk Udredningsserie gav en samlet vurdering af uddannelsesforskningens situation i Danmark, kunne han kun nævne et enkelt eksempel på en forsker (Niels Blomgren-Hansen), der havde gennemført en uddannelsesøkonomisk undersøgelse.⁵ I begge oversigtsartikler er det de kompromisløse udmeldinger og lysten til at opdyrke feltet, der er karakteristisk for den unge forsker.

Det formelle udgangspunkt var en universitetsuddannelse som cand. polit. – sociologi var dengang ikke et selvstændigt universitetsfag – og når Erik Jørgen Hansen så sig selv som sociolog, byggede fagligheden på specialeskrivning under vejledning af professor Kaare Svalastoga. Afhandlingerne »De administrerende direktørs sociale oprindelse« og »Arbejderklassen, Bondestanden og Skoleeksaminerne. Nogle træk af det danske skolesystems selektive virkning⁶« stammer fra dette første engagement i sociologisk forskning.

Når den første artikel om uddannelsesforskning blev bragt i Frit Forum, skyldtes det formodentlig, at forfatteren var medlem af denne forening for socialdemokratiske studerende og kandidater, hvor han 1954-58 havde siddet i bestyrelsen. Allerede dengang var Erik Jørgen Hansen stærkt engageret i den offentlige debat om samfundsudviklingen, og under sin ansættelse i Arbejderbevægelsens Erhvervsråd diskuterede han f.eks., hvordan Norden kunne optræde som et alternativ til Fællesmarkedet.⁷ Erik Jørgen Hansen har gennem årene skrevet kritiske artikler om mange forskellige emner, og det er karakteristisk for forfatterskabet, at skellet mellem de forskningsmæssige bidrag og debatartiklerne er helt klart. Dengang førte interessen for Europapolitikken til, at han fik trykt en modstanderartikel i en socialdemokratisk antologi.⁸ Erik Jørgen Hansen forlod senere Socialdemokratiet netop på grund af Europapolitikken, og han undlod siden at engagere sig i partipolitik. Når han senere i en bestemt periode var medlem af Socialdemokratiet, skyldtes det en direkte tilskyndelse fra Ritt Bjerregaard.

I 1975 besluttede Ritt Bjerregaard, der havde afløst Tove Nielsen som undervisningsminister, at indsætte Erik Jørgen Hansen som ministerudpeget medlem af Det centrale Uddannelsesråd. Det var formuleringerne i det personlige kommissorium, der siden – da arbejdet med rapporten⁹ skulle afsluttes – indgik i hans begrundelse for at gå i mindretal sammen med Finn Brandt-Petersen, Gunhild Nissen og Else Marie Sejer Larsen. Når Erik Ib Schmidt, formanden for Det centrale Uddannelsesråd anbefalede »firebanden« (Erik Ib Schmidts udtryk) at gå på kompromis, var det saglige grunde, der fik Erik Jørgen Hansen til at sige nej. Hans principielle synspunkt var, at når medlemmerne var offentligt ansatte, måtte deres forskellige synspunkter lægges frem for offentligheden. Men Ritt Bjerregaard sagde, at hun ikke kunne bruge mindretalsudtalelsen til noget ...

Når Erik Jørgen Hansen under en samtale hævder, at det er lidt af en tilfældighed,

at han blev engageret i uddannelsesforskning, må man sige, at der nu var en del forhold, der pegede i den retning. Han havde på professor Svalastogas bud nærmet sig feltet som studerende, han var tidligt stærkt engageret i samfundets aktuelle problemer og hans første opgave som forskningsassistent på Socialforskningsinstituttet handlede om uddannelse. Baggrunden for dette projekt var, at et ministerielt udvalg ledet af professor von Eyben arbejdede med en revision af Ungdommens Uddannelsesfond, og dette udvalg ønskede forskningsbaseret viden om den relative betydning, som hjemmenes økonomi havde – sammenholdt med den sociale struktur og den geografiske placering. Ikke alene havde Henning Friis – der var den, der i 1963 ansatte Erik Jørgen Hansen som forskningsassistent ved Socialforskningsinstituttet – i sin tid som sekretær for Ungdomskommissionen deltaget i forberedelsen af lovgivningen vedrørende Ungdommens Uddannelsesfond, men det var også ham, der sørgede for, at den amerikanske uddannelsessociolog Leila Susmann ansattes som gæsteforsker ved Socialforskningsinstituttet. Netop dette træk fra ledelsens side medførte, at Erik Jørgen Hansen blev ajour med den nyeste amerikanske forskning – der fandtes dengang ingen danske eksempler på uddannelsessociologisk forskning bortset fra nogle undersøgelser af rekrutteringen til de højere uddannelser, som Theodor Geiger og senere Torben Agersnap havde udført.

En tidlig kilde til det personlige engagement er et interview med journalisterne Kika Mølgaard og Anette Winding.¹⁰ Da de spurgte Erik Jørgen Hansen om hans formål med at undersøge de unges uddannelsesvalg, svarede han:

»Forskere har jo ligesom alle andre mennesker begrænsede valgmuligheder, når det gælder job, men personlig har jeg da været så heldig, at jeg altid har kunnet beskæftige mig med undersøgelser, der har med social ulighed at gøre. Det er væsentligt for mig, fordi jeg hører til blandt dem, der mener, at uligheden er større end den behøver at være. Og samtidig mener jeg, at der er en chance for at denne sociale ulighed kan blive mindre, hvis der hele tiden skaffes materiale til veje, så man kan påvise, hvilke skævheder der findes, hvor de findes, og helst også noget om hvordan de opstår ...«.

Det mener han stadig.

Noter

1. I: Politikens kronik den 26. oktober 2004.
2. I: Nationaløkonomisk Tidsskrift, bd. 97, 1960.
3. Kjell Eide, OECD og norsk uddannelsespolitik. En studie av internasjonalt samspill. Utredningsinstituttet for forskning og høyere utdanning. 1995.
4. Uddannelsesforskning og uddannelsespolitik. I: Frit Forum maj 1966.
5. Oplæg til ramme for 1970ernes uddannelsesforskning i Danmark. I: Nordisk udredningsserie 1971:1.
6. I: Sociologiske Meddelelser. 9. serie, 2. hefte, 1964 og Økonomi og Politik nr. 4, 1966.
7. Ikke de Seks, men Norden. I: Informations kronik den 6. juni 1961.
8. I: Forud for fremtiden. Redigeret af Mogens Camre. Fremads Fokusbøger, 1965.
9. U90. Samlet uddannelsesplanlægning frem til 90erne. Bd. I-II. Undervisningsministeriet, 1978.
10. I: Samfundsforskning. Forskning for samfundet. Hans Reitzels Forlag, 1973.